

Prehistorische rotskunst: het mooiste mysterie

Gerrit Dusseldorp

Het allermooiste archeologische verschijnsel vind ik prehistorische rotskunst. De eerste moderne mensen die in Europa woonden schilderden adembenemende ijstijd dieren in diepe grotten. Een nieuwe ontdekking in Indonesië laat zien dat mensen hier zelfs nóg eerder grotschilderingen maakten. Maar naar de betekenis van deze oude kunst blijft het gissen.

Prehistorische kunst laat de belevingswereld van tienduizenden jaren oude samenlevingen zien. Tenminste, dat denken we vaak, maar de interpretatie blijkt enorm lastig. Ten eerste is het afgebeelde erg selectief: planten en het landschap worden vaak helemaal niet afgebeeld. Veel beschilderde grotten bevinden zich in imposante bergketens, maar er wordt nooit een berg getekend! En we vinden ook nooit eens een schilderij van een kampvuurtje met mensen eromheen, of een stilleven van een mooie bloem. Toch moet men die zaken tegengekomen zijn.

Hoe beeld je een regenbui af?

Hoe beeld je een hittegolf af, of een regenbui? Dat kan het uiterste van een topartiest vergen, zoals Hans Teeuwen en Pieter Bouwman in een [hilarische sketch](#) uitdiepen. Maar ook prehistorische kunstenaars worstelden met dit probleem.

Eland-antilope, Game Pass Shelter, Zuid Afrika. Foto: Gerrit Dusseldorp. CC BY-SA

Voor jager-verzamelaars in Zuid-Afrika was droogte een groot probleem en regen een obsessie. En vanaf tenminste 4000 jaar geleden maakten ze rotskunst, die bol staat van de regenbuien. Dit is een plaatje van een [eland-antilope](#). Maar de kunstenaar die dit maakte, beeldde helemaal geen elandantilope af. Hij schilderde waarschijnlijk een regenbui.

Prehistorische kunst

U denkt nu wellicht dat ik mijn verstand verloren heb. Toch is dat niet zo. Deze afbeelding schetst één van de grootste problemen bij de studie van prehistorische kunst. Kunstenaars beelden zaken af in een symbolische taal waar zij en hun publiek intiem vertrouwd mee zijn. Maar wij, duizenden jaren later, vaak helemaal niet.

Stelt u zich voor dat u een alien bent en op aarde landt. U ziet mensen op hun telefoon communiceren in berichten-apps, met teksten, maar vooral ook kleine pictogrammen. U komt zo tot de conclusie dat de aubergine de meest populaire groente is onder de datende jeugd.

Zuid-Afrikaanse rotskunst is religieuze kunst

Deze rotskunst van de Zuid-Afrikaanse [San](#), de oorspronkelijke jager-verzamelaar bevolking van het gebied (door de Nederlandse kolonisten in de 17e eeuw oneerbiedig ‘bosjesmannen’ genoemd) kunnen we gelukkig wel leren begrijpen. Want de afstammelingen van de kunstenaars hebben in de 19e eeuw aan een taalkundige uitgebreid verteld over hun religie. In Botswana en Namibië leven nu nog San-groepen die een soortgelijke religie aanhangen. En wat blijkt: de kunst is religieus. Ze lieten geen graffiti achter op rotswanden, het zijn prehistorische kathedralen.

We weten van de San dat hun religie [shamanistisch](#) is. Shamanen gaan in trance, wat voor hen een toegang is tot het bovennatuurlijke, de *spirit world*. In die *spirit world* konden zij ingrijpen in de fysieke wereld. In trance genazen zij bijvoorbeeld zieken, en zorgden zij voor regen.

Om voor regen te zorgen moesten zij een regendier doden. En, laat het regendier nu nét vaak de vorm van een eland-antilope hebben. In de afbeelding hieronder zakt de eland-antilope door de poten, een shamaan is erachter te zien.

Stervende eland met Shamaan bij Game Pass shelter, Zuid Afrika. Foto: Gerrit Dusseldorp, CC BY-SA.

IJstijdkunst: say what you see?

Voor kunst van tienduizenden jaren oud is inhoudelijke informatie niet beschikbaar. Maar het is nogal naïef om dan maar een soort *pictionary* te gaan spelen met de afbeeldingen. Laten we eens kijken naar kunst van ijstijdjagers in Europa.

Vanaf 35.000 jaar geleden zijn er moderne mensen in Europa. Deze ijstijdjagers laten in grotten prachtige kunst achter. Een bekend voorbeeld zijn de [Grotten van Lascaux](#), met kunst van 18.000 jaar oud. Na een bezoek eraan zou Picasso verzucht hebben: “*We have invented nothing.*” (Helaas misschien een apocriefe uitspraak).

In Europese grotten beeldden jagers-verzamelaars meer dan 10.000 jaar lang bisons, paarden, oerossen af. Deden ze dat als een soort ‘jachtmagie’? Daar lijkt het niet op. Uit opgravingen blijkt dat men vaak hele andere dieren joeg dan dat men afbeeldde.

Lascaux: zaal der stieren met oerossen, paarden en edelherten. Replica van de echte zaal (nu gesloten voor publiek. Foto: Adibu456 (CC BY-NC).

Prehistorische kunst: een nauwelijks leesbaar heilig boek?

Maar wat is er dan wel geschilderd? Dat is heel moeilijk te zeggen. Misschien zijn sommige bisons wel sneeuwbuien, of hebben de afbeeldingen te maken met mythen van de stam. En een deel van de kunst kan wél met de jacht te maken hebben. Dat is tenslotte een essentiële activiteit voor nomadische jager-verzamelaars.

Zo ook de bekende [Venus-beeldjes](#), dat hoeven helemaal geen symbolen van vruchtbaarheid te zijn. De beeldjes zien er lang niet allemaal hetzelfde uit en worden gevonden van Frankrijk tot in Rusland. Ideeën over een moedergodin of vruchtbaarheidscultus zijn hier eigenlijk vooral een gok. Onlangs zijn er bij [Amiens](#) een aantal gevonden. Zo dichtbij ons land kenden we ze nog niet! Ik hoop stiekem dat we er in Nederland ook ooit één vinden.

Hoe dan ook, de kunst ziet er misschien meer dan 10.000 jaar lang hetzelfde uit. Het lijkt ook niet erg aannemelijk dat de betekenis van de kunst al die tijd hetzelfde blijft. Wij hebben nu soms al moeite de symboliek van middeleeuwse- en renaissance-kunst te ontcijferen.

De Venus van Amiens-Renancourt, een net ontdekt Venus-beeldje van ongeveer 23.000 jaar oud. Byrco, Wikimedia Commons, CC BY-SA.

De net ontdekte oudste scène uit Indonesië

Europese ijstijdkunst betreft vaak een verzameling losse plaatjes. Maar de oudste afgebeelde figuren vinden we helemaal niet in Europa. Pas ontdekte grottenkunst op het Indonesische eiland [Sulawesi](#) laat zien dat hier de oudste figuratieve kunst te vinden is. Tot we nog iets ouders ontdekken natuurlijk.

In een grot werden schilderijen aangetroffen die deels overdekt waren met laagjes druipsteen. Door radioactief verval van in de druipsteen aanwezig [uranium](#) kunnen wetenschappers de ouderdom van de druipsteen berekenen. De onderliggende schilderijen moeten dus hoe dan ook ouder zijn dan de druipsteen.

Maar de ouderdom is niet eens het bijzonderst. In plaats van een verzameling losse figuurtjes is hier een scène afgebeeld. Een groep rare mannetjes, half mens, half dier, die met lijntjes verbonden zijn met een veel grotere afbeelding van [een anoa](#), een lokale kleine buffelsoort. Ik mocht er onlangs op [het Jeugdjournaal](#) over vertellen.

Het gaat hier waarschijnlijk niet om een gewone jachtscène. Maar wat het wel is, dat zullen we wellicht nooit te weten komen. Mij doet het denken aan de shamanistische kunst van de San. Shamanen bij de San transformeren in trance vaak ook tot een half-mens-half-dier. En om voor regen te zorgen, moeten ze een regendier vangen, en naar de juist plek leiden en doden. Maar ja, in de tropen is regen waarschijnlijk nooit een groot probleem. Dus als de kunst al shamanistisch is, om het maken van regen gaat het vrijwel zeker niet.

Prehistorische kathedralen

Prehistorische kunst is niet alleen vaak adembenemend mooi. We kunnen de grotten wellicht zien als overblijfselen van heuse kathedralen. En hoewel we de precieze betekenis van de kunst misschien nooit zullen kennen, kunnen we onze ideeën erover wel verfijnen met nauwkeurig onderzoek. Om af te sluiten met [een citaat](#) over ijstijdkunst dat écht van Picasso is: “*Primitive sculpture has never been surpassed.*”

Fotocredits:

Hoofdfoto: Eland-antilopen met shamanen, Game Pass shelter, Zuid-Afrika (Foto: Gerrit Dusseldorp. [CC BY-SA](#)).

Eland-antilope, Game Pass Shelter, Zuid-Afrika. (Foto: Gerrit Dusseldorp. [CC BY-SA](#)).

Stervende eland met Shamaan bij Game Pass shelter, Zuid-Afrika. (Foto: Gerrit Dusseldorp, [CC BY-SA](#)).

Grotten van Lascaux: De zaal der stieren met oerossen, paarden en edelherten. Replica van de echte zaal (nu gesloten voor publiek. Foto: [Adibu456](#), via Flickr, ([CC BY-NC](#)).

De Venus van Amiens-Renancourt, een net ontdekt Venus-beeldje van ongeveer 23.000 jaar oud. (Foto: Byrco, [Wikimedia Commons](#), [CC BY-SA](#)).